

MAGYAR ÉLET A XXI. SZÁZADBAN?

A nemzeti kiegyezés értelméről, esélyéről

Játsszunk el a gondolattal: vajon mit veszítettünk azzal, hogy rendszerváltozásunk – egyebek mellett – a nevezetes négy igenes népszavazással kezdődött? Hogy Pozsgay Imre nem lehetett köztársasági elnök? Hogy a nemzeti baloldal megerősödésére olyan szerény mozgásterek és esélyek maradtak?

E szerény esélyeket mindenesetre tovább csappantotta Antall József pártelnöki politikája, aki annak érdekében, hogy az MDF markánsan megkülönböztessék az egykori baloldaltól (elvtársaktól), távol tartotta a fórumot ennek nemzeti szárnyától is. Bíró Zoltánnak, az MDF első (ügyvezető) elnökének, Pozsgay első számú politikai küzdőtársának a fórumból való távozásával a Nagy Vesztes politikailag végképp marginalizálódott. Tett még egy kudarcos kísérletet a nemzeti baloldal összefogására, midőn az MSZP-ből kilépve saját pártot alapított: a Nemzeti Demokrata Szövetség (NDSZ) azonban nem tudott beleszólni a soron következő (1994. évi) országos választásokba, s ez egyaránt megpecsételte párt és alapítója sorsát.

Antall visszaigazolódott törekvése (az MDF nyeri az első szabad választások), valamint a pártalapítás sikertelensége mindenesetre azt sejteti, hogy a nemzeti baloldal térnyerése ellen számottevő erők hatottak-dolgoztak. Az ország egyik „fele” („jobboldala”) a baloldal tagadásában kereste a maga világos önazonosságát, nem tudott és nem kívánt éles különbséget látni a Pozsgay- és Bíró-féle, valamint a Horn- és Kovács-féle szocialisták („kommunisták”) között. Az ország másik „fele” („baloldala”) pedig a pragmatikus folytonosságban, a „megőrizve meghaladni” jelszavában találta meg önmagát és jövőjét, vagyis megszabadult (megszabadította magát) a tarthatatlan és menthetetlen szocialista (kommunista) lózungoktól („dolgozó nép”, „mindenki munkája szerint részesedik a közjavakból” stb.), de nem tagadta meg múltját (olyannyira nem, hogy volt karhatalmistát és volt titkosszolgálati tisztet jelölt és választott miniszterelnöknek – no meg belügyminiszternek s egyebeknek), ugyanakkor kiváltképp gondja volt rá, hogy az egykori társadalmi tulajdonból minél többet megkaparintson magának. (Hogy a rend – s a feledékenységre hajló történelmi emlékezet – kedvéért ismét idézzem Horn Gyulát: *„A feladat a pártvagyon minél nagyobb részét átmenteni. És úgy továbbvinni, hogy a pártjelleg eltűnjön, de a Párt rendelkezésére álljon!”* Az MSZMP KB 1989. július 23-24-i ülésén elhangzott beszédből.)

Pozsgayék tehát magukon viselték a baloldaliság bélyegét, anélkül, hogy a baloldal internacionalista és antinacionalista szárnyához (pontosabban: törzséhez) hasonlóan bármi belpolitikai (nem kevésbé: materiális) hasznot húztak vagy húzhattak volna belőle. De nemcsak a belső, hirtelen a külső erkölcsi, politikai (netán anyagi) támogatások is teljesen elmaradtak. Hirtelen, de valószínűleg mégsem váratlanul, a mából visszatekintve legalábbis azt mondhatjuk: magától értetődően. A Nyugat igazi (de mindenképp legerősebb és legmélyebb) indítékát: a gazdasági terjeszkedést, hódítást tekintve maradéktalanul logikusnak kell ítélnünk, hogy Nyugat Nagy Demokratái előtt a kései Kádár-korszak legnépszerűbb politikusa – akit ugyanők hajdan kézről-kézre adtak – egyszeriben kegyvesztetté vált; ellenben Horn Gyulát, az egykori kétségtelen karhatalmistát, a fegyvertelenek-ártatlanok százait lemészároló sortűzek korszakának emblematikus figuráját a mai napig nem győzik dicsőíteni, s nem csak hogy kitüntetésekkel halmozzák el, de még kitüntetés is neveznek el róla!

Mindez tehát amiatt tekinthető teljesen logikusnak, mivel a valódi nemzeti baloldal már alapelveiből, eszményeiből következően is a nemzetközi (multinacionális) tőke lehető legnagyobb ellensége. Az (individualista, nem-nemzeti) liberálisoktól és az internacionalista szocialistáktól a nemzetközi tőke oda nyargal, ahová tetszik, s jószerivel azt csinálja, ami éppen tetszik. A jobboldal aggódik esetleg a nemzet meggyengülése, a nemzeti vonások elhalványodása vagy elvesztése miatt, de mégsem „született” ellensége a haszonleső tőkének. Olyan eszmei-politikai csoportosulás, amelyiknek egyszerre fáj a nemzet gyengülése és a tőke túlhatalma, lényegében egy van, s ez a nemzeti baloldal.

De hol van ez a nemzeti baloldal?

Részben Pozsgay körül, jószerivel minden tömegbázis nélkül. Szellemi (értelmiségi) bázisa ettől még van: ez bebizonyosodott a 2002. év országos választásokat megelőzően (március idusán), amikor a MAGYAR ÉLET A XXI. SZÁZADBAN címmel tartott konferencia zsúfolásig megtöltötte a budapesti Kongresszusi Központ hatalmas előadótermének széksorait, olyan „nevek” részvétele mellett, mint Bíró Zoltáné, Csoóri Sándoré vagy a Püski házaspáré. Csakhogy ezt az értelmiséget szinte egy emberként jellemzi: irtózik mindenféle radikális hangütéstől. Álláspontja ettől még a mai politikai-gazdasági elit – s főképp a baloldali-liberális elit – számára a lehető legradikálisabb, ám ez önmagában eddig nem bizonyult elégségesnek a bázisteremtéshez.

A törzsi háború harsonás közege inkább a Csurka-féle hangoknak, megnyilvánulásoknak kedvezett. Az olyan kiváló képzettségű, nemzeti elkötelezettségű közgazdász, mint amilyen példának okáért Csath Magdolna,

semmivel nem kisebb ellensége az elnyomó nemzetközi tőkének, mint Pozsgay és köre, mivel azonban nézetei terjesztésének legalább esélyt kívánt adni, Csurka és a MIÉP mellett kötött ki. S nem egyedülként. Az elmúlt bő évtizedben – részben amiatt, mert a rendszerváltozás a baloldal tagadásából merítette szellemi-erkölcsi erejét, részben pedig a törzsi háborúság markáns jelenvalósága miatt –, akármily különös, de Csurka István szélsőjobboldalinak tekintett pártja volt a nemzeti baloldal legfőbb gyűjtőhelye. (Amiből az is következik, hogy e párt – vagy akár Csurka István – jobboldaliságáról csak elemeiben, megszorításokkal beszélhetünk; így viszont már annál alaposabb okkal.)

Nos, milyen is lesz – milyen is lehet – a XXI. század Magyarországa? Milyennek képzei a témának – mint láttuk – komoly konferenciát szentelő nemzeti baloldal? Pontosabban: ennek egyik szellemi vezére – ideológusa –, Pozsgay Imre? Legyen-e, lehet-e nemzeti kiegyezés? Létezhet-e sajátosan magyar út – harmadik út? Alább idézendő és elemezendő előadása ezeket a kérdéseket járja körül. A 2002. március 16-án elhangzott beszédét melleleg szabadon (papír nélkül), ugyanakkor szinte „nyomdakészen” adta elő; ami azonban az esélylatolgatások szempontjából sokkal lényegesebb: „egyetemi tanár”-ként. A mérsékelt nemzeti baloldal vezérének háta mögött egyetlen politika szervezet sem lelhető fel, amely kedvezőbb széljárásban egyáltalán növekedésnek, terjeszkedésnek indulhatna.

*

Mindenekelőtt: van-e esély a Pozsgay Imre-féle nemzeti bal és az Orbán Viktor-féle (Fidesz-féle) nemzeti jobb „kiegyezésére”, szoros együttműködésére? Minden jel szerint: van. A szóban forgó konferencián az Orbán-kormány (s ennek révén a Fidesz) is képviseltette magát, mégpedig a kancelláriaminiszter személyében. Pozsgay „imponálónak” ítélte azt a „rokonszenves” hangot, ahogy Stumpf István kancelláriaminiszter megfogalmazta „a jövőre vonatkozó gondolatokat”. Mint Pozsgay megállapította, az utóbbi időben a politikai közbeszéd és –érdeklődés középpontjába került a polgári értékrend megteremtésének igénye, a polgári politizálás értékrendjének kialakítása, és az arra való társadalmi ráhangolódás erősítése. „Ez a gondolat nekem is tetszik. 1848 óta minden igaz magyarnak tetszik” – tette hozzá. Ugyanakkor felhívta rá a figyelmet, hogy polgárról csakis ott lehet beszélni, ahol a társadalom önrendelkezésre képes emberek sokaságából áll, és – szerinte – az önrendelkezésre képes embereknek ez a sokasága még hiányzik a mai Magyarországon.

„Rongyra idézték Bibó István szavait, amelyek szerint demokrácia ott van, ahol nem kell félni. Ezt aztán sokszor félre is magyarázták, gondolván arra, hogy a demokrácia civil kurázsit, bátor embereket igényel, s olyanféle kiállást, amely áldozatokkal jár.

Bibó István nem erről beszélt. Ő épp az ellenkezőjéről. Ott van demokrácia, ahol nem kell ilyen megfontolásokat mérlegelnie annak, aki megnyilvánulni, érvényesülni, gondolkodni akar a hazának. Bibó István pontosan a népnek arról a természetéről beszél, amely szerint a nép boldogulni akar, nem pedig napi önfeláldozásban és szakrális viszonyokban élni.”

Ettől eltekintve (vagy ezzel együtt) a nemzeti baloldal és jobboldal egymásra találásához jó alapot nyújt a polgárság elvileg hasonló eszményképe. Pozsgay szerint a polgári értékrend azt jelenti, hogy „benne határozza meg egy nemzet a saját értékeit, benne van a közjó.” De ha benne van a közjó, akkor ezt olyan módon kell a polgároknak előidézni, a polgárosodás feltételeit megteremteni, hogy ahhoz a nemzet minden tagja, előbb vagy utóbb, társulhasson. „Mert mindaddig, amíg a kiszolgáltatottság, a bizonytalanság érzése, a holnaptól való félelem oly sok embernek köti le a figyelmét a mindennapokban, addig az intézmények bizonytalanok lesznek, a kiábrándultság lesz cselekedeteink mozgatórugója.”

Pozsgay (a nemzeti baloldal) úgy látja, az elitista pártpolitizálás kezdettől fogva rontotta s a mai napig rontja e feltételek megteremtésének, a polgárság, s rajta keresztül a nemzet megerősödésének esélyeit.

„Elmaradt a nemzettel folytatott párbeszéd, elmaradt a nemzeti leltár elkészítése, és ezért az előző ötven év örökségét minden nemzedék hurcolja magával, mint a koloncot, a mai napig. Ez véleményem szerint azzal is összefüggött, hogy az új rendszer [...] egy csődbe ment államot kapott örökségül. Egy olyan államot, amely az előző rendszerben a kötelezettségeit olyan mértékben megkötötte, hogy abból kiszakadni akkor már valóban nagyon nehéz volt. Jogom van elmondani, mert 1981-ben a legilletékesebb fórumon mondtam el, hogy mi lesz ennek a történelmi következménye. Bejött ez a következmény: egy csődbe ment állam, amely adósságszolgálatával megbéklyózott gazdaságot kapott örökségül, a privatizáció előérzetének jegyében. Úgy képzelte, hogy saját adósságainak csapdájából úgy szabadulhat ki, ha minél rövidebb időn belül eladja a vagyont az állami vagyont, privatizáció révén. És az ebből származó bevételekkel kezelni fogja az államadósságot [...] Ez rossz számítás volt, mert ehhez le kellett értékelnie a termelői vagyont olyan szintre, hogy azt kótyavetyén el lehessen adni, ezen a kótyavetyén a nemzeti vagyon feletti ellenőrzést kiengedni az ország politikai erői felügyeletéből, a népfelügyeletből.”

Mint leszögezi, neki (s értelemszerűen: a mérsékelt nemzeti baloldalnak) a külföldi tőke ellen nincs kifogása, hiszen a magyar nemzetgazdaság újjáépítésére, fellendítésére is szolgálatba állítható. Csak azt a viszonyt nem tartja elfogadhatónak, amelyben nem ő mondhatja meg, mi a dolga neki Magyarországon, hanem „Ő mondja meg, hogy az én dolgom mi lesz ebben a hazában”. „Ezt a viszonyt kellett volna tisztázni, de akkor ennek a tisztázása a rosszul megkötött alkuk következtében politikai tabuvá vált, mondán, hogy aki ezt így veti fel, ahogy én is mondom, az a nemzet érdekeit kockáztatja, a nemzet érdekei ellen beszél.” Pozsgay úgy véli, a nemzet tartós megosztottsága, a

polgárosodás, a továbblépés akadályozása is innen eredeztethető. Lakitelek után, az MDF első politikai terveiben még ott szerepelt az alkotmányozó nemzetgyűlés gondolata, vagyis az a törekvés, hogy a társadalommal kialakított párbeszédben közösen kell létrehozni a demokrácia intézményeit, „s akkor a demokrácia nem a csalárdságaival és csalafintaságaival, hanem megbízható intézményeivel költözik be közéletünkbe”. De „jöttek a politikai pártok, amelyek diszkvalifikálni óhajtották az MDF-et azért, mert leragadt ennél a „kommunista» gondolatnál. Meg azokat, akik ezeket a gondolatokat dédelgették.”

Pozsgay lát esélyt a „nemzeti egység programja”-ra. Lát (pontosabban: látott) esélyt arra, hogy az ország előtt álló (2002. évi) választás túlvezet a meglévő ellentéteken, s így lehetőséget arra, hogy „az elmaradt nemzeti megbékélés útján egy újfajta kiegyezés felé tegyünk lépéseket”. Tudja, hogy „liberális fejek” milyen borzongva gondolnak ilyen kijelentésekre, mondván, hogy a politikai tagoltság az egyetlen normális állapota a demokráciának, „aki ezen túl akar lépni, az a demokráciára köp”. Ám úgy véli, ha eredményes nemzet akarunk lenni Európában, „akkor nem következhet be és nem lehetséges, hogy ebben az országban az ország egyik fele a másikkal polgárháborús hangulatot viseljen. Ez a hangulat nem folytatható, mert bénító, mert sokakat ítél cselekvésképtelenségre, sokakat pedig a felelősségből való kivonulásra.”

Szerinte „normális demokráciák nemzeti egységen alapulnak”¹. Vannak szerencsés nemzetek, ahol a nemzetben néhány alapkérdés körül nem folyik vita.

„Nem azért, mert tilos, nem azért, mert szégyenletes, hanem azért, mert nincs értelme. Mert a nemzet összetartozásának közérzlete és ebből származó mindennapi tapasztalata igazolja ezt az egységet. S ha ebből nem kell kilépni, ebből a legvidámabb és a legszínesebb politikai kavalkád kavarodhat, a legkülönbözőbb politikai törekvések érvényesülhetnek, azzal a megszorítással és megjegyzéssel, hogy nemzeti egység közmegegyezései alapjainak keresésében jól kell megtaláljuk a témákat. Vagyis a nemzeti szektarianizmus nyavalyájából ki kell lépni.”

Ezzel Pozsgay mintegy kijelölte a megegyezés lehetőségének határait. Ha úgy tetszik, elhatárolta magát a csurkai radikalizmustól. Attól, amelynek jellemzője, hogy „mindenki gyűlöletes számomra, aki nem velem azonos módon gondolja el a holnapot.” Mint fogalmazza, „a Barbi baba ellen a Matyó baba nem alternatíva. A Barbi baba és a vele járó szemét, ízléstelen, lealacsonyító szellemi hordalékkal szemben egy konzisztenciájában, egységében erős, ízlésében emelkedett, ítélőképességében magánál lévő, művelt nemzetre van szükség. Ebben az esetben egy művelt nemzet ellenállóképessége a rontással szemben eredményesebb, mint a ráolvasás”

A nemzet megosztottságán, az ellentéteken való felülemelkedés, a megbékélés esélyének latolgatásakor Pozsgay eljut Németh Lászlóhoz, s vele a harmadik út gondolatához. Mint mondja, „sokan vannak, akiknek ma is rokonszenves ez a gondolat, tőlem se idegen”. Szárszón a nemzeti jobboldal és a nemzeti baloldal, a népi-nemzeti indíttatású erők még párbeszédre voltak képesek, s ez kivezető utat jelentett volna akkor abból a nemzeti megosztottságból. Meggyőződése szerint a jövőendő társadalmi együttműködés, kooperáció annak megértésén múlik, hogy – az Európa Unióban – a nemzet rákényszerül arra, minden tagja egymással kooperáló legyen. Ennek az együttműködési készségnek az előteremtése azonban csak intézményeken keresztül valósulhat meg, „ehhez államigazgatásra, tisztességes kormányzásra, távlatokban gondolkodni képes államra van szükség”. Az államot valamikor azzal a céllal hozták létre, hogy közösségek messze tekintő érdekei képviselője, érvényesítője legyen. Csakhogy a XX. század viszontagságos történelmének iszonyatos forgatagában – Pozsgay szerint – lesüllyedt a mindennapok színvonalára. Ebben a lesüllyedésben eljutott odáig, hogy az állam maga is a mindennapi politikai küzdelmek tárgya lett, „nem egy nemzet konzisztenciája fölügyője. Ebben a helyzetben az állam redundáns szerepben van, mondhatnám azt is, hogy elhagyta szolgálati helyét. És amikor ebből a helyzetből kikapaszkodni akar, úgy hiszi, rajtam kell uralkodnia, akkor eredményes lesz és hosszú távú. Nem ez a megoldás. Az állam számára olyan lehetőségeket teremteni, hogy a magyar polgár, a magyar állampolgár ellenőrzése alatt a szolgálati helyén maradjon, és őrizze a nemzet hosszú távú érdekeit, és az erre rendelt eszközöket erre a célra fordítsa, erre a célra használja föl.”

A megosztottságnak tehát, ha úgy tetszik, szerkezeti okai is vannak, jelesül az, hogy nincs megfelelő nemzeti alkotmányunk, a meglévő számos elemet őriz egészen 1949-ből.

Végezetül felvetődik a kérdés: azon túl, hogy jobb és baloldal nehezen talál utat egymáshoz, miért olyan nehéz a baloldali gondolkodású emberek integrációja? Pozsgay szerint pontosan azért, mert a baloldal történelmének két nagy ügyével nem tudott megbirkózni: az egyik a nemzethez való viszony, a másik a kereszténységhez való viszony. Ezekben az ügyekben a baloldal nem tudta megfelelően tisztázni helyzetét, és nem tudott meggyőző programot adni híveinek ahhoz, hogy azok önmagukat is, meg őket is a nemzet részének ismerjék el. „Ez a nyavalyája az országnak, és ebből kilábalni egyik közeli feladat a jövőre nézve, hiszen ha sok magyart akarunk, akkor nem nézhetjük őket ki, sok magyart ebből, a magyarságérzésből.”

*

Ahhoz, hogy XXI. századunk magyar életének esélylatolgatása ne maradhasson torzóban, tegyük fel azt az idevágó kérdést, amiről Pozsgay nem szólt

előadásában: miért olyan nehéz nemcsak a baloldali, de a jobboldali gondolkodású emberek integrációja is? A jobboldalt elvileg nem nyomják-nyomasztják azok a terhek, amelyek a baloldalt. A Törzsi trilógiának – a törzsi háború természetrajzának – ugyan nem kijelölt témája a hasonló hadakozásának, éles ellentétek okainak kutatása. Nem is fogok immár magyarázatot keresni arra a különös és mindmáig feldolgozatlan jelenségre: hogyan lehetséges, hogy a Magyarok Világszövetsége, a magyar nemzet e kétségkívül egyik legjelentősebb jelképe, akárhogy is, de nem az antinacionalista balliberálisok áldozatává vált. Hogyan lehetséges, hogy erdélyi származású vezetői gyűlöletessé váltak nemcsak a nemzeti baloldal jeles képviselői, de a nemzet jobboldalát lényegében talpra állító Fidesz számára is, amely páratlanul drasztikus módszerekkel (pl. a költségvetési pénzek megvonásával) igyekezett térdre kényszeríteni őket.²

Ha csakugyan széles nemzeti együttműködést szeretnénk, egyszer erre – ilyesféle kérdésekre – is választ kell találnunk...

Jegyzetek

Már Bibó István is (akire balliberális oldalon ugyancsak sokszor hivatkoznak) az egészséges nemzettudat és a demokratikus politikai rendszer „előnyös” összekapcsolását követelte – miként erre Gángó Gábor irodalomtörténész mutatott rá a Mindentudás Egyeteme előadássorozatában. (Idézi: Magyar Nemzet, 2003. március 22.)

² Az első fokú bíróság a Legfőbb Ügyészség és egy magánszemély keresetére 2001-ben megsemmisítette az MVSZ 2000. májusi küldöttgyűlésén hozott határozatokat, s ezzel – bár nem jogerősen – lényegében illegitimmé tette a szervezet újonnan megválasztott vezetőségét, élén az erdélyi Patrubby Miklóssal.